

Екрем Халимовски, PhD¹

UDC: 341.231.14:556
347.247

**E DREJTA PËR UJË SI E DREJTË E NJERIUT - PËRMBAJTJE E
NGUSHTË DHE E GJERË**

**ПРАВОТО НА ВОДА КАКО ЧОВЕКОВО ПРАВО - ТЕСНА И
ОПШИРНА СОДРЖИНА**

**RIGHT TO WATER AS A HUMAN RIGHT - NARROW AND BROAD
CONTENT**

Abstract

In the earliest international instruments concerning human rights and fundamental freedoms, such rights were articulated in general and abstract terms, without explicitly enumerating all potentially implied rights. A similar situation can be observed in relation to the right to water, which, although not expressly guaranteed as an autonomous human right, is nevertheless acknowledged through its intrinsic linkage to the rights to life, health, and an adequate standard of living.

It is indisputable that water constitutes a fundamental element of human existence, intricately embedded within all spheres of life. It performs multiple functions and serves diverse purposes, the scope and nature of which often depend on the cultural practices and customary norms of individual communities. The need for water is both immeasurable and universal, necessary for drinking, cooking, hygiene, agriculture, livestock, and other essential daily activities, across all societies, whether in a remote region in the heart of Africa, a luxury resort in Bali, a submarine beneath the Pacific Ocean, or a traditional village in Macedonia.

Beyond its utilitarian and physiological functions, in certain cultures water also possesses religious, recreational, symbolic, and

¹ Уставен суд на Република Северна Македонија. Email:
ekrem.halimovski@hotmail.com

aesthetic dimensions, further emphasizing its universal significance and inherent value to humankind.

The objective of this paper is to delineate the narrow and broad dimensions of the right to water, through an examination of relevant international instruments, irrespective of whether such instruments are legally binding upon the subjects of international law.

Keywords: *human rights, water, international law.*

1. Општо за правото на вода

Општиот коментар број 15² ги содржи клучните елементи што ја опишуваат нормативната содржина на правото на вода. Но, Општиот коментар сепак не дефинира кои елементи на нормативната содржина на правото на вода се основни, односно суштински елементи на правото и кои елементи се дел од поширокиот опсег на правото, но не се толку суштински.³ Со Општиот коментар се направени напори да се дефинираат основните обврски што произлегуваат од оваа право. Дефинирањето на основните елементи на едно право не би требало да биде проблематично бидејќи теоријата на обврските налага обврските што произлегуваат од правото да бидат корелативни со самото право. Затоа, со дефинирање на основните обврски, лесно може да се идентификува основната содржина на правото. Сепак, вреди да се напомене дека Комитетот за економски, социјални и културни права (КЕСКП) во многу наврати го користеше концептот на „основна содржина“ како механизам, односно рамка за утврдување на основната или тесната содржина на одредено право.⁴

Истиот модел на дејствување е применет и при дефинирање на содржината на правото на вода во Општиот коментар бр. 15, модел којшто беше критикуван од многу невладини организации.⁵

² UN, CESCR, General Comment No. 15, The right to water (arts. 11 and 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 2002, General Comment No. 15: The Right to Water (Arts. 11 and 12 of the Covenant) | Refworld.

³ Amanda Cahill-Ripley, “The Human Right to Water and its Application in the Occupied Palestinian Territories, Routledge, 2011, стр.51

⁴ AFC- International Network, “The Right to Water”, 2008, стр. 93, acf-right_to_water-janv2008.pdf

⁵ UN, Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 29th session, 22 November 2002, Geneva,

2. Тесна содржина на правото на вода

При дефинирањето на основната содржина на правото на вода, како пречка или проблем се појавуваат различните тврдења, односно ставови за употребата на вода. Од овие ставови произлегува дека дефинирањето на основната содржина на правото на вода треба да се направи во зависност од областа на користење на водата.

Во врска со оваа проблематика, став 6 од Општиот коментар предвидува дека водата е потребна за низа различни намени, покрај личната и домашната употреба, и за реализирање на многу други права гарантирани со Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права (МПЕСКП).⁶ На пример, водата е неопходна за производство на храна (право на соодветна храна) и за обезбедување хигиена (чистота) на животната средина (право на здравје). Водата, исто така, е неопходна за обезбедување средства за егзистенција (право на заработка преку работа) и за уживање на одредени културни активности (право на учество во културниот живот).

Како и да е, покрај другите намени на водата, приоритет мора да му се даде на правото на вода за лична и домашна употреба. Исто така, приоритет треба да имаат и водните ресурси потребни за спречување на глад и болести, како и на водата потребна за исполнување на основните обврски што произлегуваат од секое право гарантирано со Пактот.⁷

Во став 12 (а) од Општиот коментар е дефинирана „основната содржина“ на правото на вода, според која водоснабдувањето за лична и домашна употреба за секое лице мора да биде во доволни количини и континуирано. Во рамките на оваа употреба спаѓа: водата за пиење, лични санитарни услови, перење облека, подготвување на храна, одржување на лична и домашна хигиена. Количината на вода што треба да биде достапна за секое лице треба да одговара на упатствата на Светската здравствена организација (СЗО). Некои поединци и групи може да имаат потреба од

tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2FC.12%2F2002%2FL.2%2FRev.1&Lang=en

⁶ UN, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 16 December 1966 https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-3&chapter=4&clang=_en

⁷ CESCR, General Comment No. 15, para. 6.

дополнителна количина на вода поради здравствената состојба, климатските услови и природата на работа.⁸

Иако во овој став не е дефинирано таксативно содржината на правото на вода, сепак, може да се констатира дека основната содржина или тесната содржина, ја опфаќа водата за лична и домашна употреба.⁹ Во став 6 на Општиот коментар бр. 15, јасно се наведува дека приоритетот на употребата на вода треба да биде водата за преживување и задоволување на основните потреби.¹⁰

Овој концепт на „вода за преживување“ е исто така, евидентен или присутен во меѓународното хуманитарно право,¹¹ каде што главно се користи терминот „доволно вода“.¹² Се смета дека оваа дефиниција ја потврдува улогата на водата како елемент на правото на живот. Став, со кој не се согласуваат многу автори. На пример, според Глеик, студиите за човечките потреби за вода и истражувањата во врска со одржливоста довеле до заклучок дека „човековото право на вода треба да важи само за основните потреби, како што се водата за пиење, готвење и основни домашни потреби“.¹³

Ваквата констатација за основната содржина на правото на вода се заснова на моделот на основни потреби во однос на многу ограничениот модел на дефинирање на правото на вода како право што ги опфаќа само елементите за „преживување“.

Сепак, без вода за пиење, смртта би била неизбежна. Затоа, правото на вода за опстанок мора да има апсолутен приоритет.

Според авторот Ридел „правата на преживување се основни елементи и тие треба да имаат предност или приоритет“.¹⁴

Како резултат не горенаведеното, може да се заклучи дека водата за опстанок е основниот, односно најсуштинскиот елемент на основната содржина на правото на вода.

⁸ CESCR, General Comment No. 15, para. 12(a).

⁹ Peter H. Gleick, “The Human Right to Water”, Water Policy, Vol.1, Issue 5, 1999, стр. 489

¹⁰ CESCR, General Comment No. 15, para. 6.

¹¹ The Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols, IHL Treaties - Geneva Conventions of 1949, Additional Protocols and their Commentaries

¹² The Geneva Convention (III) on Prisoners of War, IHL Treaties - Geneva Convention (III) on Prisoners of War, 1949 - Commentary of 2020 Article | Article 46 - Conditions for transfer of prisoners | Article 46)

¹³ Gleick, Water Policy 1, стр. 8

¹⁴ Eide Riedel, “Statement on the Day of General Discussion on the General Comment on the Right to Water”, CESCR 29th session, 22 November 2002, Geneva, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2FC.12%2F2002%2FSR.56&Lang=en

3. Опширната содржина на правото на вода

Правото на вода, покрај своите основните елементи, опфаќа и други компоненти како дел на поширокиот опсег на ова право. Важно е да се напомене дека овие елементи не се помалку значајни, и нивното постоење не подразбира дека државите како одговорни страни немаат обврска да ги реализираат. Може да се наведе дека овие елементи не се приоритетни и не треба да се реализираат веднаш, но можат постепено да се реализираат.

Сепак, во одредени ситуации е тешко да се утврдуваат приоритетите за употреба на водата, особено во области или региони што постои недостиг на водни ресурси. При дефинирањето на опширната содржина на правото на вода се поставува прашањето дали ова право треба да ја опфаќа водата за земјоделски и производствени цели, за санитарни услови, за индустрија и други потреби.

Лангфорд, за време на изготвувањето на Општиот коментар бр.15, го постави прашањето дали правото на вода треба да се прошири надвор од рамките на домаќинствата со цел да се вклучи и водата за производство на храна и културни потреби.¹⁵ Тој го наведе примерот на Етиопија, каде што водата е неопходна за добиток и земјоделски култури. Недостатокот на вода во таа земја довел до глад, бидејќи 80 проценти од целокупната употребата на вода е наменета за земјоделството, што предизвика конкуренција меѓу различните намени за користење на ограничените водни ресурси. Ова прашање било покренато и од страна на Организацијата за храна и земјоделство (ОХЗ) на ОН, која навел дека содржината на правото на вода во однос на земјоделството треба дополнително да се разјасни, особено имајќи го предвид фактот на недостиг на вода.¹⁶ Според мислењето на ОХЗ „без доволно вода за производство на храна, не може да се постигне безбедноста на храната“.¹⁷

¹⁵ Malcom, Langford, “Oral Submission to the Day of General Discussion on the General Comment on the Right to Water”, CESCR 29th session, 22 November 2002, Geneva, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2FC.12%2F2002%2FSR.56&Lang=en

¹⁶ FAO, ‘Draft General Comment No. 15 (2002), The Right to Water (Arts 11 and 12 of the ICESCR)’, Written Contribution to the Day of General Discussion on the General Comment on the Right to Water, CESCR 29th session, 22 November 2002, Geneva, https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2FC.12%2F2002%2FSR.56&Lang=en

¹⁷ Ibid, стр. 2

Се разбира дека водата е од суштинско значење за земјоделството, но доколку се прифати тврдењето дека и овој елемент спаѓа во обемот на правото на вода тогаш постои ризик тоа да се одрази негативно врз водата наменета за опстанок или основни човечки потреби. Затоа, водата за лична и домашна употреба мора да има приоритет пред водата за земјоделски цели, со исклучок на водата потребна за производство на храна со цел спречување на глад, со што државите се должни да обезбедат соодветен пристап до вода за егзистенцијално земјоделство, во согласност со одредбите за остварување на правото на храна од член 11 од МПЕСКП.¹⁸

Покрај прашањето за водата за земјоделство, се поставува прашањето дали санитарните услови треба да бидат составен дел од содржината на правото на вода односно, дали е можно да се обезбеди чисто и безбедно снабдување со вода без постоење на соодветни санитарни услови?

Според одредени автори, санитарните услови треба да се третираат како дел од правото на вода, затоа што „безбедноста е дел од нормативната содржина на правото на вода и безбедноста не е можно да се обезбеди без постоење на соодветни санитарни услови”.¹⁹ Според Бартман „санитарните услови се предуслов за чиста вода за пиење и не можете да имате чиста вода без адекватни санитарни услови”.²⁰

Имајќи предвид дека обезбедувањето на соодветни санитарни услови е комплексно прашање и тешко дека може да се одговори со толкување на правото на вода, иако е негов составен дел, неопходно е да се изготви и усвои посебен Општ коментар кој ќе го уреди ова прашање. На овој начин, потребно е да се изготви и усвои посебен генерален коментар за ова право. Потоа ова право може да се користи во корелација со правото на вода и да се надополнуваат едно со друго. Следствено на ова, соодветната санитација може да се развие како самостојно право според член 11 од МПЕСКП, на сличен начин како и правото на вода.

¹⁸ CESCR, General Comment No. 15, para. 7

¹⁹ Chapman, Oral Submission to the Day of General Discussion on the General Comment on the Right to Water, CESCR 29th session, 22 November 2002, Geneva

²⁰ Jamie Bartram, Oral Submission to the Day of General Discussion on the General Comment on the Right to Water, CESCR 29th session, 22 November 2002, Geneva

Conclusion

From the above analysis, it can be concluded that the right to water represents a complex and multifaceted human right, the content of which is determined depending on the various aspects of its use.

The narrow content of the right to water refers to water for personal and domestic use, that is, the quantity and quality of water necessary for survival, the maintenance of health, and basic hygiene. This segment represents the essential element of the right to water, since without it, the realization of the rights to life and health would be impossible. Therefore, water for survival must have absolute priority over all other forms of use.

At the same time, the broader content of the right to water encompasses other dimensions of use, such as water for agriculture, industry, sanitation, and cultural activities. Although these are not part of the core content, they nevertheless contribute to the full enjoyment of this right and can be progressively realized in accordance with the economic and resource capacities of states.

However, defining the boundaries between the basic and the broader elements remains an open issue, especially in regions facing water scarcity. Priority must always be given to water for survival, without neglecting the need for sustainable access to water for agricultural and sanitary purposes, which are crucial for the prevention of hunger, disease, and environmental degradation.

Рецензенти:

Проф. Д-р Елена Михајлова - Стратилати

Проф. Д-р Зинета Асани

Bibliography:

AFC- International Network, (2008) "The Right to Water", [acf-right_to_water-janv2008.pdf](#)

Amanda Cahill-Ripley, (2011), "The Human Right to Water and its Application in the Occupied Palestinian Territories, Routledge.

Chapman, Oral Submission to the Day of General Discussion on the General Comment on the Right to Water, CESCR 29th session, 22 November 2002, Geneva

Eide Riedel, “Statement on the Day of General Discussion on the General Comment on the Right to Water”, CESCR 29th session, 22 November 2002, Geneva,
https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2FC.12%2F2002%2FSR.56&Lang=en

FAO, ‘Draft General Comment No. 15, The Right to Water (Arts 11 and 12 of the ICESCR)’, Written Contribution to the Day of General Discussion on the General Comment on the Right to Water, CESCR 29th session, 22 November 2002, Geneva,
https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2FC.12%2F2002%2FSR.56&Lang=en

Jamie Bartram, Oral Submission to the Day of General Discussion on the General Comment on the Right to Water, CESCR 29th session, 22 November 2002, Geneva.

Malcom, Langford, “Oral Submission to the Day of General Discussion on the General Comment on the Right to Water”, CESCR 29th session, 22 November 2002, Geneva,
https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2FC.12%2F2002%2FSR.56&Lang=en

Peter H. Gleick, (1999), “The Human Right to Water”, Water Policy, Vol.1, Issue 5.

The Geneva Convention (III) on Prisoners of War, IHL Treaties - Geneva Convention (III) on Prisoners of War, 1949 - Commentary of 2020 Article | Article 46 - Conditions for transfer of prisoners | Article 46)

The Geneva Conventions of 1949 and their Additional Protocols, IHL Treaties - Geneva Conventions of 1949, Additional Protocols and their Commentaries

UN, CESCR, General Comment No. 15 , The right to water (arts. 11 and 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), 2002, General Comment No. 15: The Right to Water (Arts. 11 and 12 of the Covenant) | Refworld

UN, Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 29th session, 22 November 2002, Geneva,
tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=E%2FC.12%2F2002%2FL.2%2FRev.1&Lang=en

UN, International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 16 December 1966
https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-3&chapter=4&clang=_en